پێنج خشتەکی‌یەکی بڵاونەکراوەی «ویصالی»

صلاح الدین عبدالقادر - سلیمانی

چەند ساڵێك لەمەوبەر لەناو هەندێ پارچە دەستنوسی کۆنی باوکمدا[1] پێنج خشتەکیەکی ناتەمام کەوتە بەردەست ، کە بە خەتی شکستەی فارسی نوسراوەتەوەو وە لە سەرەوەشی نوسراوە (کلام شیخ محمد قرەداغی) .

پاش ئەوەی بەوردی سەرجەمی شیعرەکەم خوێندەوە بۆم دەرکەوت کە یەکێکە لە پێنج خشتەکی‌یە بەسۆزەکانی شاعیری خواڵێ خۆشبوو مامۆستا شێخ محمدی قەرەداغی کە نازناوی شیعری (ویصالی) بووە ، و دیوانەکەی لە لایەن کاك (جمال محمد محمد أمین) ەوە لە ساڵی ١٩٨٦ دا چاپکراوە .

سەرجەمی دیوانەکەم پشکنی ئەم پێنج خشتەکیەم نەکەوتە بەرچاو . تا ئێستاش لە هیچ ڕۆژنامەو گۆڤارێکدا نەمدیوە بڵاوکرابێتەوە .

بە پێویستی دەزانم بڵاوی بکەمەوە بۆ ئەوەی دیدەی خوێنەرانی پێ ڕۆشن بێتەوەو لە چاپی دووهەمی دیوانی ویصالیشدا لە ناو شیعرەکانی کەیدا بڵاوبکرێتەوە .

لەسەرەتادا کەمێك دەربارەی دەستنوسەکەو شیعرەکە ئەدوێم :

ئەم پێنج خشتەکی‌یە لە دوو لاپەڕەی زەردی کۆندا بە خەتی شکستەی فارسی نوسراوەتەوە ، وە لە سەرەتادا نوسراوە (کلام شیخ محمد قرەداغی) لە کۆتاییشدا بە فارسی نوسراوە :

تەواو بوو بە دەستی فەقیری حەقیر سەراپا کە موکوڕی (محمود موفق زادە) لە شاری سابلاغ بۆ سید عبد القادر) . لە سەرو ئەمەشەوە مێژووی نوسینەوەی پێوەیە کە نوسراوە ١٣٤٣ .

بەم نوسینانەدا بۆمان دەرئەکەوێت کە محمودی موفق زادە ئەم شیعرەی لە شاری سابلاغ لە ساڵی ١٣٤٣ کۆچی‌دا بۆ باوکم نوسیوەتەوە ، وە ئەو ساڵە بەرامبەر ساڵانی ١٩٢٤ یا ١٩٢٥ی زایینی‌دا .

ماوەتەوە ئەوە بڵێین مەحمود موفق زادە کێ‌یە ؟

لە بارەی ناوبراوەوەکانی نوسینی ئەم پێنج خشتەکی‌یە باوکم بۆی گێڕامەوەو فەرمووی :

لەو ساڵەدا (١٣٤٣ی کۆچی) لە شاری سابلاغ (مهاباد) لە مزگەوتی هەباس ئاغا سوختە بووم . کتێبی (تەصریفی مەلا عەلی)م ئەخوێند لای مەلا ئەحمەدی دەرگا سلێمان ، ئەو محمودەش کوڕی موفق شاری سابلاغ بوو ، لەو کاتەدا کتێبی (جامی) ئەخوێند ، ڕۆژێکیان ئەم پێنج خشتەکی‌یەی ویصالی‌ی بۆ نوسیمەوە . ئەو کاتە (ویصالی) مەلا بوو لە دێ‌ی (باسنێ) . (لێرەدا قسەکانی باوکم تەواو) .

ئەگەر سەرنجێکی وورد بدەین لەم شیعرە بۆمان دەردەکەوێت کە شاعیر لەکاتی فەقێیەتیدا ئەم شیعرەی داناوە ، وە هەروەکو لە باوکمم بیستووە کە شاعیر لە کاتی نەخۆشی‌داو لە سەردەمی فەقێیەتیدا لە ناوچەی ئالانی نزیك پشدەر ئەم شیعرەی داناوە . ئەمەش پێنج خشتەکی یەکەیە :

(یا رسول الله) زەلیل‌و دڵفیگارم ڕەحمەتێ[2]
حامیلی باری گوناهو شەرمەسارم ڕەحمەتێ
تەن عەلیل‌و ئوفتادە بێ قەرارم ڕەحمەتێ
بێ ڕەفیق‌و یارو یاوەر ، دڵ غوبارم ڕەحمەتێ
دائیمە بۆ تابی لوطفت ئینتیظارم ڕەحمەتێ[3]

(یا رسول الله) بە تۆپی غەم قەلآی عەیشم شکا
تابی عیصمەت چوو بە جارێ ، ناری عیصیان هەڵگڕا
کۆڵەکەی عومرم ضەعیف بوو ، خانەیی جیسمم ڕووخا
گەوهەری صەبرو شەکیبم کەوتە نێو بەحری فەنا
شێت‌و شەیداوو غەریبی دەردی یارم ڕەحمەتێ

(یا رسول الله) لە بێدروێ دەناڵێنم زەلیل
گومڕەهی هامونو باسکی چۆڵی شلآشم دەخیل[4]
دڵ پەرێشانم ، ئەوا کەوتووم لەژێر جێدا عەلیل
ساوەرە ڕەحمێ بکە بە منی فەقیری زەلیل
زۆر ضەعیفو عاجزم هەم لێوبەرم ڕەحمەتێ
تەن وەکو کەو کونکونە جانا لەبۆ ناری غەمت[5]
دڵ وەکو بولبول بەناڵینە لەبۆ غونچەی دەمت
ڕۆح وەکو پەروانە حەیرانە لە دەورانی شەمت

ئم به قوربانی زەنەخدانی لەبێ جامی جەمت
من کەوا سووتاوی ناری عەشق یارم ڕەحمەتێ

لەشکری پەشەو مەگەس لێم کۆبوونەوە جەمعەن بە کین
تەن بە زەردی وا لە مەیدان کەوتووە وەك ئەنگەبین[٦]
لێفە وەك هەوری غەزەب پۆش لە من ڕووی سەر
زەمین
کەس نی‌یە لەم وەقتەدا ناجی لە بۆ قەلبی حەزین
یا نەبی هەر تۆی موعینم زۆر بەزارم ڕەحمەتێ[٧]

(یا رسول الله) بە قوربان غەرق خوونی عیللەتم[٨]
موستەحەقم ئاریێ گەر دوچاری دەردو زیللەتم[٩]
لێك چونکە بێ نەواوو بێ‌کەس‌و بێ قوڕڕەتم[١٠]
غەیری لوطفی تۆ نەبێ دافیع نی‌یە بۆ میحنەتم
باعیثی دنیاو دین‌و ئیعتبارم ڕەحمەتێ

(یا رسول اللو) گوناهم زۆرە وەك ڕەملی بیحار[١١]
باعیثی جورمی منە غالب بووە جەمعی کوفار
نەفس‌و شەیطان وا لەسەر من غالبن وەك کەلبی هار

● پێنج خشتەکی «ویصالی» بەخەتی محمود موفتی زادە

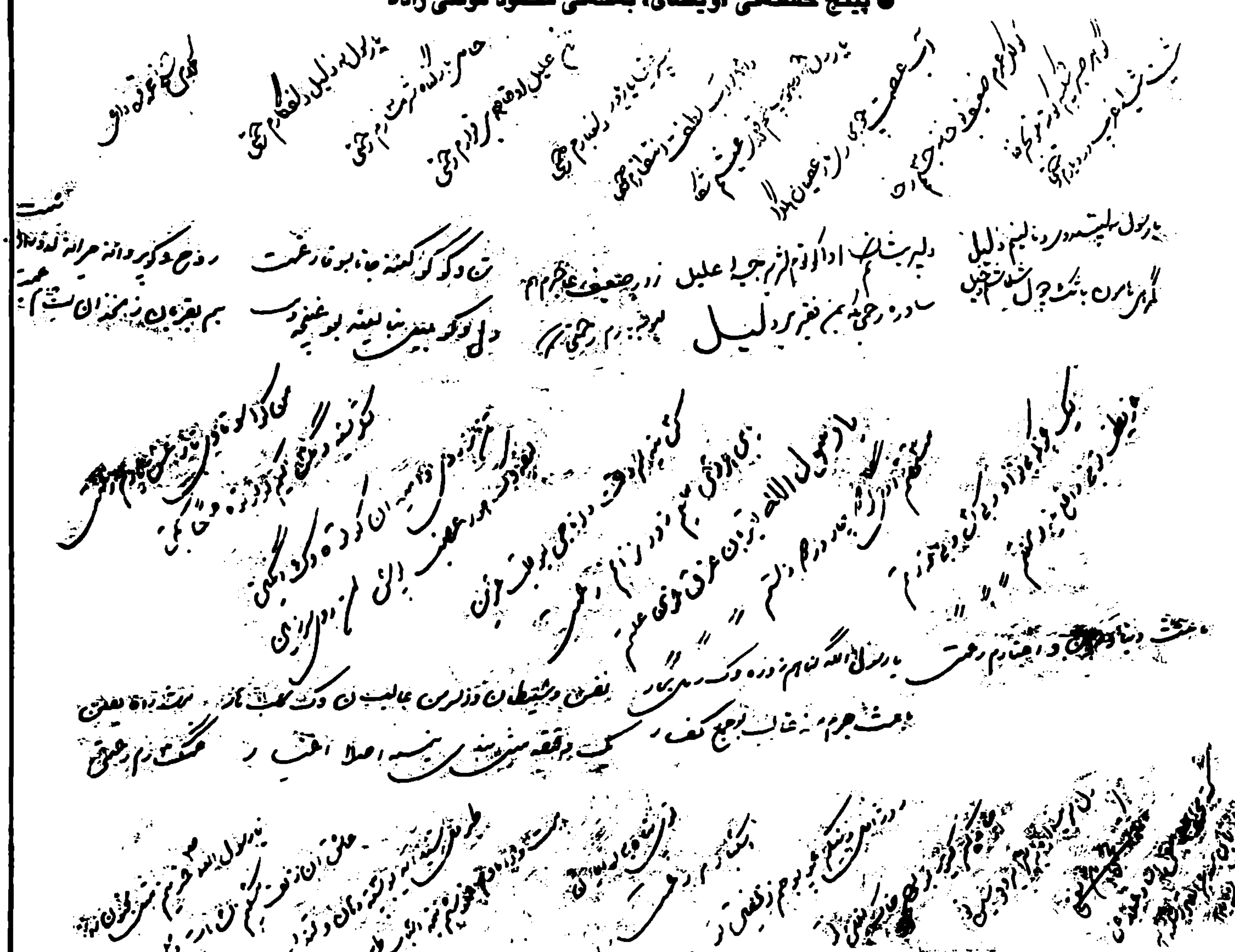

یەك دەقیقە میثلی بەندی نیمە ئەصلاً ئیختیار
مورشیدی ڕاهی یەقین ، غەمگوسارم ڕەحمەتێ

(یا رسول الله) حەزینم میثلی مەجنون ڕۆژو شەب[12]
عاشقی ئان زولفی مشکینم لە شاماتو حەڵەب[13]
تەیری دڵ شەیدایە بۆ بستەی دەهانو قەندی لەب[14]
مەستو داماوو خەمۆشم نیمە ئەسبابی طەرەب[15]
تۆی پەناهی بێ نەوایان ، ئەشکبارم ڕەحمەتێ

ڕۆژی ئەووەڵ دینەکەم چوو بۆ خەمی زوڵفەینی تۆ
چاوەکەم کوێر بوو لە هیجری خاکیی نەعلەینی تۆ
دڵ بریندارە بە تیری ئەبرۆیی قەوسەینی تۆ
جانی سالیك ئارەزومەندە لە بۆ عەینەینی تۆ
وەقتی ئەلطافە چراغی بەیتی تارم ڕەحمەتێ[16]

گەر دەپرسی حاڵەتی من چۆنە ئەی فەخری جیهان
جانی کەهوارەی بەدەن قرتا بە دەسرازەی ژیان
وەقتە وەك طەیری قەفەس پەرواز بکا بۆ ئاسمان
بێ بە فەریادم کەسیفم ، قاسمی حۆری جینان
قووەی پشتو طەبیبی دەردو زارم ڕەحمەتێ[17]

من کە هەرچەندە ئەسیری نەفسی پیس ئەعوەرم
هەروەکو دز شەرمەسارو ڕوسیاو بێ ڕەهبەرم
هەر ئەوەندەم کافی‌یە گەر ئوممەتی پێغەمبەرم
دەربەدەر کەوتم لە خزمو ئوفتادەی پشدەرم[18]
ئەی ئومێدی ئەهلی ئیمان ، دەردەدارم ڕەحمەتێ

ئەرزی ڕوو گرژو عەبوسە ، هەروەکو شیر ترشو تاڵ
وەك جەهەننەم پڕ لە مارە لایقە بۆ جێی دەجال
شیوی گەرمە پڕ لە نارە دارو بەردی وەك زوخاڵ
بەحقی ناسازی مەحاڵە بێتە مەیدانی مەقال
یا محمد زۆر زەلیلو خاکەسارم ڕەحمەتێ[19]

(یا رسول الله) ویصالی عەیشی زەرتگە زەردی کرد[20]
جێگەیەکە گەرمو ناخۆش پڕ لە تۆزو چقڵو بەرد
مەوقیعێك قەبضو موهەللیك لێی نەماوە عەیشی
مەرد
دایمەن هەر ناڵە ناڵە هەر هەڵکێشان ئاهی سەرد
مەرحەمەتکە میثلی فەرهاد غەمگوسارم ڕەحمەتێ

لە کۆتاییدا بە پێویستی دەزانم بڵێم : لە ساڵی ١٩٨٨دا ئەم پێنج خشتەکیەم نارد بۆ گۆڤاری (بەیان) ، بەڵام تا ئێستا بڵاونەکراوەتەوە ، دوای ٣ ساڵ چاوەڕوانی دڵنیام لەوەی کە لە گۆڤاری ناوبراودا بڵاو ناکرێتەوە ، بۆیە کردم بە دیاری بۆ ئەم گۆڤارە دڵگیرە (گۆڤاری کاروان) .

پەراوێزەکان

(١) باوکم خوالێخۆشبوو ناوی مەلا سەعید عبد القادری واعیظە کوڕی مەلا سەعید حەسەنە ، لە ساڵی ١٩١٢ زدا لە دایك بووە ، سەرەتا لە حوجرەی فەقێیاندا دەستی بە خوێندنی زانستە ئیسلامی‌یەکان کردووە ، بۆ بەدەستهێنانی زانیاری زۆر شارو دێهاتی کوردستان گەڕاوە ، تا لە ساڵی ١٩٣٧ دا ئیجازەی عیلمی لە خزمەت مەلا ئەسعەدی هەولێردا وەرگرتووە ، پاشان چەند ساڵێك مەلایەتی کردووەو ٧ ساڵیش مامۆستای قوتابخانە بووە ، تا لە ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی ٥-٤-١٩٩١ دا گیانی پاکی بە یەزدان سپارد . داخەکەم مەرگ مۆڵەتی نەدا ئەم پێنج خشتەکی‌یە ببینێ لەم گۆڤارەدا بڵاوکرایەتەوە .
٢) دڵفیگار : دڵگوشراوو دڵ ناڕەحەت .
(٣) ئاب : ئاو ، لوطف : ڕەحمو سۆز .
(٤) : دێیەکە لە ناوچەی سەردەشت لە کوردستانی ئێران .
(٥) کەو : هەروەکو (پێڕنگ) وایە بەڵام ئەم بۆ لە کەودانی ئۆڵەو پاقلە بەکار دەهێنرێت .
(٦) ئەنگەبین : هەنگوین .
(٧) نازانم ئێرەدا شاعیر بۆچی قافیەی کۆتایی پێنج خشتەکیەکەی لە بیر چووەو یەکێتی قافیەی تیادا بەکار نەهێناوە ؟
چونکە (نەزانم) لەگەڵ قافیەکانی تردا ڕێنا کەوێ .
(٨) حوون : خوێن ، عیلەت : دەرد
(٩) ئاری : بەڵێ .
(١٠) لیك : کورت کراوەی (لکن)ی عەرەبی‌یە کە بەمانای بەڵام - هاتووە .
(١١) ڕەمل : لم
(١٢) حەزین : دڵتەنگ ، شەب : شەو
(١٣) شاماتو حەڵەب : شاعیر لێرەدا زوڵفی یارەکەی شوبهاندووە بە شامات . کە دوو مانای هەیە یەکەم ئەو کاتەی ویصالی ئەم شیعرەی داناوە بە وڵاتانی سوریاو لوبنانو چەند وڵاتێکی تر وتراوە (شام) . دووەم : شام واتە کاتی ئێوارەو خۆرئاوابوون کە دنیا تاریك دادێت . حەڵەب : شارێکە لە سوریا ، ویصالی لەبەر قافیە ناوی ئەم شارەی هێناوە ئەگینا هیچ پەیوەندی‌یەکی بە شیعرەکەوە نی‌یە .
(١٤) بستەی دەهان : ددانی وەك نوقڵو چوکلێت ، قەند : شەکر . لەب : لێو
(١٥) طەرەب : خۆشیو شادی
(١٦) چراغ : چرا ، تار : تاریك
(١٧) زارم : لە دەستنوسەکەدا (ڕازم) بوو بەڵام بێگومان هەڵەیە چونکە لەگەڵ دوا قافیەی پێنج خشتەکیەکانی تردا ناگونجێتو ڕێنا کەوێت .
(١٨) وەکو لەسەرەتادا ڕوونم کردەوە شاعیر لە ناوچەی ئالانی نزیك پشدەر ئەم شیعرەی داناوە .
(١٩) لە دەستنوسەکەدا ئەم پێنج خشتەکی‌یە لە کۆتایی‌دایە بەڵام لەبەر ئەوەی نازناوی شاعیر (ویصالی) لە پێنج خشتەکی دوائەمدایە ، ئەم پێنج خشتەکیەمان خستەدواوە
(٢٠) دیارە شاعیر لەو دێیە توشی ئەو نەخۆشی‌یە بووەو بەم پێنج خشتەکیانە لە پێغەمبەر (درودی خوای لەسەر بێت) پاڕاوەتەوەو سکاڵای دڵی خۆی لە لا کردووە .

١٩٩١/٨/٥